

LES FIGURINES EN TERRE CUITE GALLO-ROMAINES. Sous la direction de Colette Bémont, Micheline Jeanlin et Christian Lahanier. W serii: Documents d'archéologie française, nr 38, Paris 1993, ss. 309.

Ostatnie lata przyniosły bardzo poważną intensyfikację badań nad cywilizacją gallo-rzymską. Szczególny nacisk został tu położony na bardzo dotychczas zaniedbaną sprawę publikacji materiałów archeologicznych. Zaczynają się też pojawiać pewne prace przynoszące całościowe opracowania niektórych typów źródeł. Do tej ostatniej kategorii należy praca zbiorowa poświęcona statuetkom ceramicznym, które stanowią bardzo specyficzny zespół zabytków charakterystycznych dla Galii rzymskiej. Statuetki te były produkowane masowo w I–III w. n.e., przede wszystkim na terenie Masywu Centralnego, a więc w regionie, gdzie rozwijała się również intensywna produkcja *terra sigillata*. Wytwarzano je jednak, na co zwróciły uwagę nowsze badania, także i w innych częściach Galii.

Terrakoty gallo-rzymskie charakteryzują się zarówno specyficzną techniką wykonania, jak też i predylekcją do pewnych typów ikonograficznych. Posiadają one z reguły białą powierzchnię, co osiągnano poprzez użycie odpowiedniej gliny. W związku z tym w literaturze stosowano często określenia „białe statuetki gallo-rzymskie”. Spotykamy jednak, zwłaszcza poza terenem Masywu Centralnego, statuetki posiadające powierzchnię innego koloru.

Ikonografia statuetek terrakotowych z terenu Galii jest dość specyficzna. Ogromną popularnością cieszyły się przedstawienia niektórych bóstw. Była to przede wszystkim Wenus, przedstawiona w kilku schematach ikonograficznych, jak np. tzw. *Venus pudica*, Wenus wychodząca z kąpeli czy też Wenus ze stanikiem. Często bogini stoi w malej świątynce (*aedicula*). Dość liczne są też przedstawienia Bogiń Matron. Inne bóstwa, takie jak Minerwa czy Merkury, są już znacznie rzadsze. Spotykamy się też z przedstawieniami różnych zwierząt. Statuetki terrakotowe z terenu Galii rzymskiej mogą być więc nadzwyczaj cennym źródłem do poznania świata wyobrażeń religijnych mieszkańców Galii rzymskiej. Na szczególną uwagę zasługuje tu współwystępowanie motywów rzymskich oraz miejscowych.

Gliniane statuetki gallo-rzymskie zaczęły wzbudzać zainteresowania badaczy już od początku XIX w. Studia nad tą kategorią zabytków zostały niejako podsumowane w pracy wybitnego archeologa francuskiego Adrien Blancheta opublikowanej w 1891 r., do której suplement ukazał się w 1901 r.¹ Dopiero jednak od dwudziestu kilku lat nastąpiła poważna intensyfikacja badań nad tą kategorią zabytków. Bardzo istotne znaczenie miało tu pojawienie się w 1972 r. monumentalnego katalogu statuetek gallo-rzymskich z Musée des Antiquités Nationales w Saint-Germain en Laye², gdzie zostało opublikowane ponad 1000 tych zabytków.

Poważna intensyfikacja badań wykopaliskowych, którą obserwujemy we Francji w ostatnich dziesięcioleciach, przyczyniła się również do pogłębienia znajomości problematyki

¹ A. Blanchet, *Etude sur les figurines de la Gaule romaine*, «Mémoires de la Société nationale des Antiquaires de France», 51 : 1891, s. 65–224; tenże, *Supplément*, tamże, 60 : 1901, s. 189–272.

² M. Rouvier-Jeanlin, *Les figurines gallo-romaines en terre cuite au Musée des Antiquités nationales, Supplément XXIV à Gallia*, Paris 1972.

statuetek terrakotowych. Same statuetki oraz formy do ich wytłaczania były odkrywane na wielu ostatnio badanych stanowiskach, przeprowadzono też prace wykopaliskowe w centrach ich produkcji. Pozwoliło to na pogłębioną analizę techniki ich wytwarzania. Rozpoczęto też prace nad wydzielaniem zabytków, które wyszły z tej samej formy. Były również prowadzone badania nad statuetkami w oparciu o metodę porównywania odlewów zabytków znajdujących się w różnych muzeach oraz wykorzystywano odciski otrzymane z zabytkowych matryc. Ogromne znaczenie miało zastosowanie metod informatycznych, co ułatwiło opracowanie typologii pewnych przedstawień ikonograficznych popularnych wśród statuetek terrakotowych produkowanych w Galii rzymskiej.

Użycie całej gamy analiz fizykochemicznych, szczegółowo zaprezentowanych w rozdziale 5, pozwoliło na poczynienie szeregu obserwacji dotyczących techniki produkcji. Za szczególnie cenne należy uznać metody badania składu glin mające na celu ustalenie pochodzenia statuetek terrakotowych z konkretnych warsztatów ceramicznych. Umożliwiło to identyfikację szeregu nowych miejsc ich produkcji.

Wyniki tych wszystkich prac prowadzonych nadzwyczaj intensywnie we Francji w ciągu ostatnich dwudziestu lat zostały zaprezentowane w analizowanej tu publikacji zbiorowej. Jest ona rezultatem pracy dużego zespołu specjalistów. Wystarczy powiedzieć, że w publikacji wzięło udział 55 osób, nie tylko z Francji, ale również z Belgii, Holandii, Szwajcarii i Niemiec. Redaktorom udało się jednak stworzyć pracę o dość jednolitym charakterze, nie mającą zbyt poważnych luk, która stanowi doskonałe wprowadzenie w zagadnienia koroplastyki gallo-rzymskiej.

Książka składa się z pięciu rozdziałów. Pierwszy omawia problematykę warsztatów produkcyjnych w poszczególnych rejonach Galii, drugi zaś przedstawia zagadnienia związane ze sposobem produkcji statuetek, jak również ich datowaniem, ikonografią oraz funkcją. Rozdziały 3 i 4 są poświęcone omówieniu występowania tych wytworów ceramicznych, zarówno w poszczególnych rejonach Francji, jak też poza jej granicami, w dzisiejszej Szwajcarii, Belgii, Holandii, Luksemburgu, Wielkiej Brytanii oraz na terenie Recji i Noricum. Rozdział 5 prezentuje wreszcie metody badań technologicznych nad gallo-rzymskimi statuetkami ceramicznymi.

Na uwagę zasługuje sposób prezentacji poszczególnych warsztatów ceramicznych. Mamy tu do czynienia, poza wstępem omawiającym geografie produkcji, z zestawieniem 25 krótkich artykułów poświęconych konkretnym centrom wytwórczym. Opracowane są one według schematu zakładającego udzielanie informacji na takie pytania, jak: 1) okoliczności odkrycia warsztatu produkcyjnego; 2) kontekst historyczny i geograficzny; 3) produkcja ceramiczna; 4) opis archeologiczny (technologiczny i stylistyczny) wytwarzanych statuetek; 5) sposób produkcji; 6) charakterystyka wytwórców oparta głównie na analizie stempli podających ich imiona; 7) rozprzestrzenienie się produkcji pochodzącej z danego warsztatu. Uzupełnienie stanowi bibliografia oraz informacje mówiące o miejscu przechowywania zabytków i o instytucji odpowiedzialnej za stanowisko.

Konsekwentne stosowanie takiego kwestionariusza należy uznać za zabieg nadzwyczaj szczęśliwy. Pozwala on na uchwycenie podobieństw i różnic pomiędzy poszczególnymi warsztatami oraz ułatwia wytworzenie sobie ogólnego obrazu produkcji statuetek terrakotowych w Galii.

To samo można powiedzieć o sposobie analizowania rozprzestrzenienia się statuetek w poszczególnych rejonach Francji oraz poza jej granicami. Nie jest to, jak ciągle podkreślają autorzy tych opracowań regionalnych, pełne studium problematyki, lecz próba całościowego spojrzenia w oparciu o wstępne inwentarze materiałów. Trzeba bowiem pamiętać, że znaczna część zabytków pochodzi ze starszych badań. Nie zawsze też przywiązywano w przeszłości wagę do tych zabytków, niekiedy nie najlepiej zachowanych. Materiały z badań przeprowadzonych ostatnio nie zawsze też były dostępne, ze względów technicznych.

Mimo tych zastrzeżeń rysuje się nam ciekawy obraz rozrzutu statuetek na poszczególnych obszarach. Nie chodzi tu tylko o bardzo nierównomierne nasycenie Galii tymi wyrobami

ceramicznymi. Można uchwycić też pewne różnice regionalne w popularności niektórych motywów ikonograficznych. Na szczególną uwagę zasługuje analiza miejsc znajdowania statuetek. Znajdujemy je w miastach oraz na terytoriach wiejskich, zarówno w dużych willach jak też we wsiach – *vici*. Często odkrywano je w różnego rodzaju sanktuariach oraz w grobach. Niekiedy możemy zaobserwować występowanie pewnych korelacji pomiędzy miejscem znalezienia statuetek a typem przedstawienia ikonograficznego.

Ciekawie też przedstawia się sprawa peryferyjnego zasięgu tych statuetek. Wyroby pochodzące z Masywu Centralnego występowały na terenie Recji i Noricum. Kilka zabytków znajdujemy nawet na terenie Pannonii. Najdalej na wschód wysuniętym punktem, gdzie znaleziono statuettę z centralnej Galii jest Aquincum. Statuetki terrakotowe z Galii występowały też i w Brytanii. Studia nad statuettami glinianymi produkowanymi głównie w Masywie Centralnym pokazują więc bardzo ciekawą sytuację rozchodzenia się jakiegoś wytworu z jednego ośrodka oraz powstawanie konkurujących z nim warsztatów lokalnych.

Omówiona tu praca o gallo-rzymskich statuettach glinianych może zasługiwać na uwagę z dwóch względów. Przynosi ona kompetentne opracowanie pewnej bardzo specyficznej i ciekawej poznawczo grupy zabytków z terenu Galii rzymskiej. Jednocześnie może ona stanowić interesujący przykład pewnego sposobu prezentacji materiałów archeologicznych, które są obecnie w trakcie intensywnego opracowania.

Jerzy Kolendo

